

ZO ŠTUDENTSKEJ VEDECKEJ ČINNOSTI

Divadlo Pôtoň v Bátovciach v reflexii kultúry udržateľnosti

Paulína Grolmusová

Abstrakt

Práca sa zameriava na skúmanie a definovanie pojmu kultúra udržateľnosti. Analyzuje a reflektuje problematiku trvalej udržateľnosti v kulturologickom kontexte. Komparuje udržateľnosť s globalizačnými procesmi v oblasti kultúry. Jednotlivé faktory aplikuje na oblasť súčasného nezávislého divadla na Slovensku, konkrétne na kultúrnu inštitúciu Divadlo Pôtoň v Bátovciach v oblastiach divadelnej produkcie, kultúrnej politiky, dramaturgie nezávislých kultúrnych centier a umeleckej tvorby. Identifikuje a hodnotí potenciálnosť udržateľnosti nezávislého divadla na Slovensku a jej kultúrno-spoločenský dopad.

Kľúčové slová

Kultúra udržateľnosti, nezávislé divadlo, Divadlo Pôtoň, ciele udržateľného rozvoja, divadlo, udržateľnosť, globalizácia.

Úvod

Tému udržateľnosti v oblasti kultúry považujeme za vysoko aktuálnu z hľadiska environmentálnej krízy, globalizačných procesov, hyperkonzumu, homogenizácie kultúr a rôznych ďalších aspektov, ktoré nám prináša súčasná doba. Z viacerých strán počúvame o zelenej energii, separovaní, udržateľnom hospodárstve, výrobe a podnikaní. O udržateľnej kultúre sa skoro vôbec nehovorí. Myslíme si, že kultúra môže byť udržateľná a je skvelým prostriedkom na prezentovanie udržateľnosti a jej cieľov v spoločnosti. Avšak aj ona sama potrebuje nastavenie procesov udržateľnosti na národnej a medzinárodnej úrovni, aby dokázala byť „životaschopná“. Poukážeme na rozdiely v oblastiach udržateľnosti, globalizácie a konzumu. Na jednotlivé faktory, ich dopady, ktoré sú kladné aj záporné.

Na základe jednotlivých zistení sa pokúsime vytvoriť schému hodnotenia udržateľnosti v kultúrnych inštitúciách. Túto schému aplikujeme na nezávislom kultúrnom centre Divadlo Pôtoň v Bátovciach. Táto inštitúcia nám bude slúžiť ako prípadová štúdia v oblasti udržateľného divadla. Zameriame sa na oblasť dramaturgie a produkčných procesov.

Vie byť nezávislá kultúra finančne udržateľná? Reflektuje súčasné divadlo a umenie témy udržateľnosti? Je udržateľnosť opakom globalizácie a konzumizmu? Čo považujeme za kultúru udržateľnosti a ktoré aspekty tam spadajú? Je Divadlo Pôtoň príkladom udržateľného kultúrneho centra? Na tieto otázky a zároveň stanovené hypotézy sa pokúsime v práci odpovedať.

Problematika kultúry udržateľnosti je slabo reflektovaná v domácom aj zahraničnom kontexte. Stretávame sa skôr s reflektovaním vybraných konceptov udržateľnosti, akými sú ekológia alebo environmentalistika, napr. slovenský kulturológ Ivana Dubničku sa zaoberá kultúrou a environmentálnou krízou. Problematike udržateľného divadla sa v domácom kontexte venuje česká produkčná a propagátorka udržateľného divadla Michaela Rýgrová a slovenský environmentalista a divadelný kritik Milo Juráni. M. Rýgrová sa zameriava predovšetkým na procesy v oblasti produkcie divadelného umenia. M. Juráni sa zaoberá otázkou antropocénu v divadle. Naša práca sa snaží sprostredkovať širší pohľad na kultúru, udržateľnosť a na funkciu divadla v spoločnosti. Poukazujeme tiež na dôležitosť nezávislej kultúry na Slovensku.

1 Kultúra udržateľnosti

Vo vedeckom diskurze nenájdeme presne a jednotne definovaný pojem kultúra udržateľnosti. Nachádzame však slovné spojenia ako kultúrna udržateľnosť alebo kultúra a udržateľnosť. U niektorých teoretikov kultúry, napríklad u kulturológa Ivana Dubničku, sa môžeme stretnúť s témami kultúra a environmentalistika alebo ekológia. Zameriava sa aj na socio-kultúrne aspekty jednotlivých vzťahov, ich možné o vzdelávaní a pod. Dubnička poukazuje na prepojenosť dvoch disciplín: kulturológia a environmentalistika. Podľa neho: „...svetová environmentálna kríza nie je len krízou spätou so životným prostredím, ale, že je krízou kultúry samotnej, je jasné aj to, že kulturológia zákonite musí rozširovať sféru svojich záujmov aj týmto smerom.“¹ Ďalej poukazuje na dôležitosť kulturológie a kultúry pri analýze a riešení stavu globálnej environmentálnej krízy.² Myslíme si, že kultúra vo vzťahu k udržateľnosti alebo trvalo udržateľnému rozvoju je reflektovaná napr. v udržiavaní kultúrnych presvedčení, kultúrnych praktík, zachovaní dedičstva a reflexii pri zániku kultúr, či už prostredníctvom globalizácie alebo dlhodobo neudržateľného fungovania kultúrnych skupín a pod.

Kultúrna udržateľnosť bola začlenená do sociálneho piliera v princípe troch pilierov udržateľnosti, ale stretáme sa aj s názormi, že by mala byť kultúrna udržateľnosť samostatným pilierom, vzhľadom aj na jej rastúci význam v sociálnej, environmentálnej a ekonomickej sfére.

Podľa Rýgrovej, ktorá sa zaoberá udržateľnosťou v divadelnom priemysle, je: „(Trvale) udržiteľný rozvoj je komplexní soubor strategií, které umožňují pomocí ekonomických prostředků a technologií uspokojovat lidské potřeby, materiální, kulturní i duchovní, při plném respektování environmentálních limitů; aby to bylo v globálním měřítku současného světa možné, je nutné redefinovat na lokální, regionální i globální úrovni jejich sociálně-politické instituce a procesy.“³ Poukazuje na uspokojovanie rôznorodých kategórií v oblasti kultúry pod podmienkou rešpektovania kvantitatívnych prírodných zdrojov, ktoré sú nám poskytované. Jednotlivé stratégie a ciele sa však musia redefinovať alebo úplne zmeniť, kvôli súčasnému

¹ DUBNIČKA, Ivan: Kulturológia a environmentalistika a ich výchovné aspekty. In *Acta Culturologica*, zväzok č. 9. Bratislava : Filozofická fakulta Univerzity J. A. Komenského, 2003, s. 31.

² Ibid., 2003, s. 31.

³ RÝGROVÁ, Michaela: *Udržiteľné divadlo*. Praha : Pražská scéna, 2014, s. 12.

fungovaní v konzumnej spoločnosti. Jednotlivé kroky by mali začať na lokálnej úrovni prostredníctvom socio-politických procesov.

Myslíme si, že kultúra udržateľnosti by mohla byť vnímaná ako určitá zmes socio-kultúrnych procesov, ktoré vedú k naplneniu a komunikovaniu trvalo udržateľného rozvoja. Podľa nás je jedným zo štyroch aspektov udržateľnosti aj kultúrna udržateľnosť, ktorá zahŕňa procesy zachovania kultúrnych reálií, praktík, kultúrneho dedičstva a pod., či dokonca zachovanie niektorých sociokultúrnych skupín, ktoré sú na pokraji vyhynutia pre globalizačný proces a tzv. taviaci kotol kultúry. Teória taviaceho kotla je prepojená na procesy v USA, kde dochádza ku zjednocovaniu kultúr do jednej veľkej masy, bez zachovania kultúrnych menšín. Procesmi globalizácie sa z kultúr stávajú homogénne kultúry alebo aj podľa kritikov globalizácie jednotná globálna kultúra. Veľa osôb takýmito procesmi prichádza o ich jedinečnú kultúrnu identitu.

V komplexnom a plnom znení definujeme kultúru udržateľnosti ako princíp vnímania kultúry a socio-kultúrnych procesov cez prizmu trvalo udržateľného rozvoja, environmentalistiky a ekológie. Spadajú sem všetky kultúrne procesy. Súčasťou je aj filozofia spätá s princípmi udržateľnosti. Je opozitom kultúry konzumu. Blízko súvisí s vednými disciplínami environmentalistika, ekológia, ekonomika, sociológia a politológia. Obsahuje štyri hlavné línie. Prvou je reflexia a komunikácia udržateľnosti cez umenovedné disciplíny. Druhou je dosahovanie cieľov trvalo udržateľného rozvoja. Treťou je spomalenie a redukovanie globalizačných procesov pre zachovanie autenticity a pôvodu kultúr, kultúrnych skupín a komunit. Poslednou je nastavenie procesov v kultúre pre jej zachovanie, dlhodobé a udržateľné fungovanie v inštitúciách na lokálnej, národnej a medzinárodnej úrovni.⁴

2 Nezávislé divadlo a kultúrne centrá

Nezávislé kultúrne centrá a divadlá boli reakciou na politickú situáciu v 90. rokoch 20. stor. Na rozmach nezávislej kultúry na Slovensku poukazuje hudobný estét a kulturológ Július Fujak. Podľa neho: *„...dokladom životaschopnosti nezávislej kultúry na Slovensku je o. i. skutočnosť, že po roku 1989 sa aj u nás začali postupne vytvárať tzv. nezávislé kultúrne centrá v rôznych regiónoch – nie sú zriadené štátom ale nezávislým subjektom, občianskym združením, nadáciou, resp. fyzickou alebo právnickou osobou, pričom pôsobia v priestoroch a budovách s pôvodne iným funkčným určením (železničná periférna stanica, staršia elektrárň, bývala manufaktúra a iné – pôvodne schátrané – objekty). Ich vznik a vývoj stelesňuje kultúrne revitalizačný princíp tak vo sfére umenia, ako i obnovy a ozdravenia konkrétneho kultúrno-sociálneho miliea.“*⁵ Tu môžeme pozorovať niekoľko pozitívnych atribútov v spojitosti s nami skúmanou problematikou udržateľnosti. Jedným z nich je „recyklácia“ priestorov, ktoré by zostali nevyužitú alebo by sa zbúrali. Iniciatívy a nezávislé kultúrne miesta im dali nový význam a nebudovali nič nové, ale opozitne využili už niečo existujúce. Výsledkom nie sú len konkrétne kultúrne centrá, ale napríklad aj publikácia *Nepredať! Zveľaď!*, ktorá analyzuje a skúma situáciu nevyužitú majetku priestorov, areálov a budov, ktoré patria do samosprávneho

⁴ Definícia vytvorená autorom práce na základe získaných informácií.

⁵ FUJAK, Július: Pseudokultúrny smog a nezávislá kultúra v dusivej klíme postindustriálnej globalizácie. In MORAVČIKOVÁ, Erika (ed.): *Kultúra v premenách globalizácie*. Nitra: Filozofická fakulta UKF v Nitre, 2012, s. 88-89.

majetku. Túto publikáciu zostavila urbanistka Milota Sidorová s autorským kolektívom⁶, vrátane zakladateľov nadácie Cvernovka, ktorý práve poskytli skúsenosti pri tvorbe a realizácii predošlých projektov. Jozef Viskupič, predseda Trnavského samosprávneho kraja, k tomu podotkol: „*Ulice, parky, námestia, ale aj budovy majú ako forma fyzického verejného priestoru mimoriadny význam. Mať sa kde stretnúť, diskutovať, vyjadriť svoje stanovisko, protestovať alebo mať kde vyjadrovať umelecké postoje, tvoriť, dobrovoľnícky prispievať a ponúkať pomoc, to sú len niektoré z množstva foriem participácie na občianskom a komunitnom živote, ktoré sú prapôvodnou podstatou demokracie. V tomto zmysle považujem za dôležitú úlohu verejných inštitúcií "ustrážiť", aby v prozaickej realite tlakov na efektívnosť a hospodárnosť pri nakladaní s verejnými financiami nedochádzalo k postupnému znižovaniu verejného priestoru.*”⁷ K už realizovaným projektom patrí napr. *Arta* v Piešťanoch, *Tabačka Kulturfabrik* v Košiciach, *Stará tržnica* v Bratislave, *Nová Cvernovka* (škola a internát) v Bratislave, *Výmenníky SPOTs* v Košiciach (prílohy č. 10-15) a mnoho ďalších. Druhým atribútom, ktorý prináša tento prístup, je rozvoj regiónov. Práve v oblastiach, kde absentovali kultúrne centrá a podniky zriadené štátom. Priniesli „kultúru“ tam, kde nebola. V týchto prípadoch renovovania alebo „recyklovania“ budov môžeme hovoriť o udržateľnom prístupe.

Na rozmach nezávislej kultúry v oblasti divadla poukazuje divadelný teoretik a kritik Miroslav Ballay: „*Nezávislé divadlá v súčasnosti naberajú vo forme nezávislých divadelných zoskupení, organizácií, občianskych združení a pod. na legitímnom význame a zástoji v kontexte slovenskej divadelnej kultúry. Stávajú sa čoraz viac rešpektovanými ostrovmi experimentálneho umenia, kde sa etabluje opozitná alternatíva, nezávislá kultúra, prinášajúca osobitné, neraz výskumné výsledky tvorby. Dalo by sa povedať, že v nej prekvitá divadlo v inom režime, v omnoho liberálnejšej klíme – otvorenejšej pluralite, rozmanitosti, slobode a pod.*“⁸

Nezávislé divadlá a kultúrne centrá sa v súčasnosti nazývajú aj nezriaďovanými, a teda v takýchto prípadoch môžeme hovoriť o nezriaďovanej kultúre na Slovensku v oblasti divadelnej produkcie. O termíne nezávislé divadlo sa vedú polemiky o závislosti či nezávislosti jednotlivých kultúrnych zriadení.⁹ Mladý slovenský kulturológ Jozef Puškár otvára polemiku nezávislosti: „*Avšak ak máme hovoriť o nezávislosti, je potrebné uvedomiť si širokú diferenciaciu možností uchopenia tohto pojmu. V najširšom zmysle slova chápeme slovo nezávislosť ako samostatnosť, slobodu, autonómnosť alebo prípadne autokefálie. Ide o stav riadenia sa a správania sa vlastnými pravidlami či schopnosť samostatne sa rozhodovať o svojej existencii a svojom konaní; resp. môže ísť o možnosť prejavu bez akéhokoľvek cudzieho nátlaku (ideologického, politického, štátneho, regionálneho etc.).*“¹⁰ Najdôležitejšie v skúmaní tejto polemiky je, cez prizmu čoho nahliadame na nezávislosť. Puškár ďalej rozdeľuje dve tematické

⁶ Zuzana Žurkinová, Milota Sidorová, Branislav Čavoj, Mirek Karas, Martin Šichman, Zuzana Stanová, Luboš Krajčír, Ela Klementová, Juraj Havlík, Mária Šajgalíková a Ingrid Konrad.

⁷ Web (13) [cit. 05. 04. 2023]. Dostupné na: <https://nepredatzveladit.sk/>

⁸ BALLAY, Miroslav: Dramaturgia nezávislých kultúrnych centier (Stanica Žilina-Zárečie a Centrum nezávislej kultúry Záhrada n. o.) In *Slovenské divadlo*, 2014, roč. 62, č. 3, s. 252 – 267. s. 253.

⁹ KOČIŠ, Michal a kol.: *Nezávislé kultúrne centrá na Slovensku*. Nitra : Filozofická fakulta UKF v Nitre, 2021. s. 11.

¹⁰ PUŠKÁR, Jozef: *Aspekty nezávislosti v súčasnom (slovenskom) divadle*. In FUJAK, Július (ed.): *Charakter a vývoj nezávislej kultúry a umenia na Slovensku po roku 1989*. Nitra: Filozofická fakulta UKF v Nitre, 2020, s. 212.

roviny nezávislosti:“ *Vo všeobecnosti sa nezávislosť v divadlách na Slovensku môže javiť na dvoch úrovniach: ako ekonomická nezávislosť alebo nezávislosť tvorivá.*“¹¹ Tu môžeme vidieť dve najdôležitejšie línie, ktoré určujú nezávislosť v kultúrnych centrách a divadlách. Michal Kočiš poukazuje na pojem nezávislé z hľadiska autonómnosti a integrity jednotlivých zriadení. „Z hľadiska zriadenia kultúrneho centra definuje „nezávislosť“ skutočnosť, že nie je priamo napojené na verejné rozpočty. Čo v právne významovej rovine znamená, že štát nemôže žiadnym spôsobom zasahovať do jeho inštitucionálnej autonómnosti a integrity.“¹² Avšak tieto centrá sú závislé na financovaní z iných zdrojov, akými sú grantové schémy národnej alebo medzinárodnej úrovne. Kočiš sa domnieva, že je potrebné predefinovať nezávislé kultúrne centrá a oddeliť ich od iniciatív, ktoré využívajú diery v nesprávnej a nepresnej definícii týchto inštitúcií. V grantoch *Fondu na podporu umenia*¹³ poukazuje na absentujúcu terminológiu v oblasti kultúrno-umeleckých iniciatív. Vo všeobecnom diskurze je nezriaďovaná kultúra chybné uchopovaná. S významnou zmenou v oblasti nezávislej kultúry na Slovensku súvisí vznik *Antény - siete pre nezávislú kultúru*, ktorá má za cieľ zastupovať jednotlivé iniciatívy a centrá v komunikácii s orgánmi štátnej správy a zlepšiť všeobecnú pozíciu nezávislej kultúry v spoločnosti.¹⁴ Kulturologička Katarína Gabašová pojednáva o dvojtvárnosti slobody, a teda aj forme nezávislosti v umení. Poukazuje aj na finančnú „závislosť“ v kultúrnych centrách. „*Stav závislosti/nezávislosti sa do istej miery týka aj tzv. oficiálnej kultúry, ktorá je tiež obeťou „škrtenia“ podpory. Napriek presvedčeniu, že materiálno-ekonomická závislosť, či už v prostredí oficiálnej kultúry, alebo výsostne nezávislých kultúrno-umeleckých iniciatív (centier, bodov, uzlov), od podpory z verejných zdrojov neovplyvňuje koncepcnú a umeleckú nezávislosť, musíme byť (okrem čestných výnimiek) skeptickí.*“¹⁵ O autenticite a autonómnosti jednotlivých nezávislých centier môžeme viesť polemiky, avšak myslíme si, že práve v nezávislej kultúre dochádza k väčšej slobode tvorby. Sloboda v kultúre a umení bude vždy polemická, pretože do „slobody slova“ vstupuje politicko-spoločenský diskurz, ktorý poukazuje na „správnosť“ jednotlivých faktorov. Na dvojtvárnosť a protirečivosť jednotlivých faktorov v tejto problematike upozorňuje aj Július Fújak tvrdením, že: „*Módy nezávislosti a slobody v spoločnosti, v jej kultúre alebo v umení sa chápu veľmi rôznorodo, neraz protirečivo a rozporuplne, pričom prvoplánovo z nich vystupuje do popredia ich materiálno-ekonomická interpretácia alebo myšlienkovno-ideologická zviazanosť a istými historicko-politickými*

---

¹¹ Ibid., 2020, s. 212.

¹² KOČIŠ, Michal a kol.: *Nezávislé kultúrne centrá na Slovensku*. Nitra : Filozofická fakulta UKF v Nitre, 2021. s. 11.

¹³ Fond na podporu umenia (FPU) je verejnoprávna inštitúcia podporujúca aktivity umeleckého, kreatívneho a kultúrneho charakteru. Nahrádza dotačný systém ministerstva kultúry a je nezávislý od orgánov štátnej správy. Hlavným poslaním fondu je podpora „živého“ umenia a kultúry.

¹⁴ KOČIŠ, Michal: K terminológii nezávislých kultúrno-umeleckých iniciatív na Slovensku. In: *Culturologica Slovaca*, 2019, roč. 4. s. 107.

¹⁵ GABAŠOVÁ, Katarína: Dilematická povaha slobody (nezávislosti) v súčasnej kultúre. Sebeklam (ne)spútaného jednotlivca. In FUJAK, Július (ed.): *Charakter a vývoj nezávislej kultúry a umenia na Slovensku po roku 1989*. Nitra: Filozofická fakulta UKF v Nitre, 2020, s. 81.

*doktrínami.*¹⁶ Najzásadnejšou a najviac riešenou otázkou je autonómnosť nezávislej kultúry. Či je naozaj nezávislá vo všetkých formách a môže byť autonómnu a autentickou.

Za najmenej stabilný článok nezávislej kultúry považujeme financovanie, ktoré síce zabezpečuje nezávislosť v témach a poetike jednotlivých iniciatív, avšak nie je dlhodobo udržateľné. Vždy len na dobu trvania vyúčtovania projektu, kedy proces získavania financií začína odznova a neposkytuje zaručené financovanie. Jednou z možností financovania je aj crowdfunding, ktorý môže zabezpečiť príjem zo strany priaznivcov, avšak nevie fungovať dlhodobo. Živá kultúra nevie poskytovať toľko, čo tá online, kde niektorí tvorcovia fungujú a tvoria na základe predplatného, ktoré si na pravidelnej báze platia fanúšikovia a priaznivci, za čo dostávajú určité benefity v podobe obsahu a pod. Pri živej kultúre je viacero faktorov, kvôli ktorým nevedia vytvárať veľkú nadprodukciu ako v prípade online obsahu.

Silným článkom nezávislej kultúry je práve sloboda a otvorenosť pri voľbe tém a produkcie. Môžu sa voliť alternatívne prístupy a tematizovať súčasnú spoločnosť, či už cez prizmy spoločenských kríz, environmentálnej krízy, politiky a pod. Nezávislosť otvára slobodu a možnosť byť jedinečným a zvoliť si vlastný a unikátny prístup ku kultúre a umeniu.

2.3 Hodnotenie udržateľnosti kultúrnych centier, divadiel a inštitúcií

Na základe skúmaných princípov hodnotenia udržateľnosti a metód hodnotenia sme zostavili schému na hodnotenie udržateľnosti v kultúrnych centrách, divadlách a inštitúciách. Schéma hodnotí aspekty ekologické, filozofické, umelecké aj finančné.

Schéma je tvorená z 9 bodov. Graficky sa znázorňuje zmesou radovej a stĺpcovej mapy.

---

¹⁶ FUJAK, Július: Ambivalentnosť tvorivej a vnútornej slobody v našej (nezávislej) kultúre. In FUJAK, Július (ed.): *Charakter a vývoj nezávislej kultúry a umenia na Slovensku po roku 1989*. Nitra: Filozofická fakulta UKF v Nitre, 2020, s. 57.

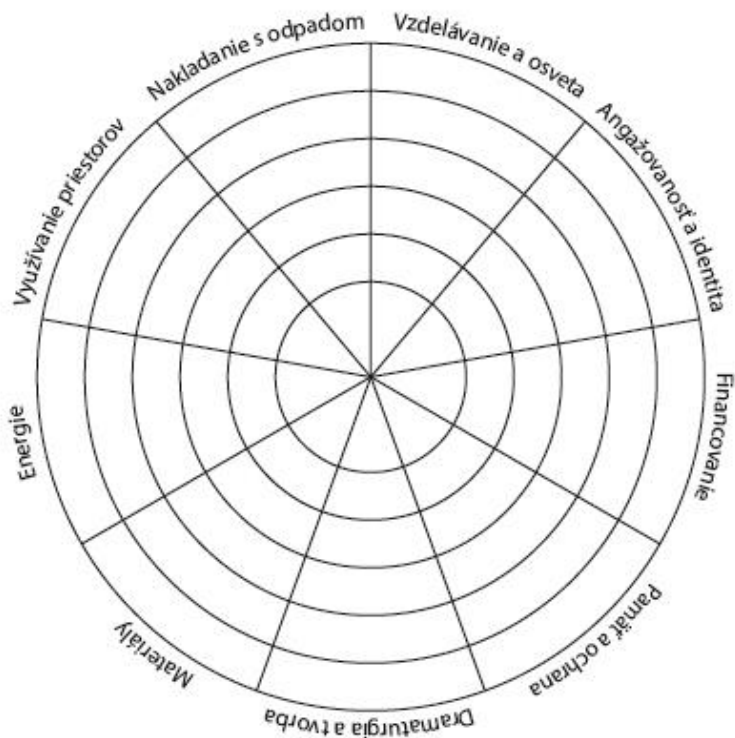

Schéma hodnotenia udržateľnosti – autor: Paulína Grolmusová

Hodnotiaci škála sa delí na šesť stupňov: zlé (0 – 5%), podpriemerné: 16 – 30%), priemerné (31 – 50%), nadpriemerné (51 – 75%), dobré (76 – 90%) a výborné (91 – 100%).

Jednotlivé body schémy na hodnotenie udržateľnosti v kultúrnych inštitúciách.

1. Nakladanie s odpadom: ako sa spracováva odpad (recyklovanie, opätovné využitie, darovanie predaj a i.), prevencia pri nakladaní s jednotlivými odpadmi (stratégia s narábaním s odpadom), čo najväčšie využívanie ich životnosti (opätovné využívanie).
2. Vzdelávanie a osveta: komunikácia tém udržateľnosti smerom k verejnosti. Vzdelávanie v témach reflektujúcich udržateľnosť, spoločenské, politické, ekologické témy a pod.
3. Angažovanosť a identita: jednotná filozofia súvisiaca s udržateľnosťou. Identita smerujúca k cieľom udržateľného rozvoja.
4. Financovanie: stabilita financovania a finančných príjmov. Diverzita vo financovaní. Dlhodobá perspektíva v zabezpečení financií. Krízová rezerva.
5. Pamäť a ochrana: ochrana prírody a prírodných zdrojov a zachovanie ľudskej pamäti a kultúrnych pamiatok.
6. Dramaturgia a tvorba: ciele a strategická príprava tvorby a dramaturgie.
7. Materiály: stratégia využívania materiálov a voľba materiálov.

8. Energie: v akom rozmedzí sa využívajú obnoviteľné zdroje. Stav budovy, pravidelné kontroly (audit budovy).
9. Využívanie priestorov: dostatočne využitá kapacita priestorov (platí aj pre stále priestory aj pre prenajímané).¹⁷

Schéma má za úlohu vytvoriť prierez a prehľad konkrétnych inštitúcií o ich udržateľnosti, poskytnúť pomoc pri riešení konkrétnych krokov, poukázať na slabé a silné stránky. Na takéto zhodnotenie sa môže využívať aj SWAT analýza.

3 Divadlo Pôtoň

„*Pôtoň je vraj staré slovenské slovo, ktoré pomenúva vír na pokojnej vodnej hladine rieky.*“¹⁸ Aj samotné *Divadlo Pôtoň* by sa dalo označiť za vír v slovenských pokojných divadelných vodách. V tejto kapitole sa zameriame na *Divadlo Pôtoň – Centrum umenia a kreativity*, ktoré považujeme za ojedinelý koncept a príklad v oblasti nezávislého divadla a kultúrneho centra. Myslíme si, že práve táto organizácia je výborným objektom výskumu v oblasti kultúry udržateľnosti. Zvolili sme si toto centrum pre jeho atribúty. Tými sú: lokalizácia na vidieku, poetika, ktorá často prináša nové a jedinečné umelecké formy, a v neposlednom rade rozmanitosť projektov a prístupov v oblasti umenia.

Divadlo Pôtoň je nezávislé profesionálne divadlo sídliace na vidieku. V celkovom ponímaní dramaturgie a produkcie by sme ho mohli považovať za nezávislé kultúrne centrum. Súčasťou divadla *Pôtoň* je aj *Centrum umenia a kreativity*, ktoré tvorí významnú časť tohto kultúrneho centra. V roku 2000 založila divadelná režisérka Iveta Ditte Jurčová a scenárista a dramaturg Michal Ditte občianske združenie *Pôtoň*. V tom čase vznikol a následne tri roky fungoval amatérsky divadelný súbor s rovnomenným názvom *Divadlo Pôtoň*. V tomto období sídlilo v Zlatých Moravciach a Leviciach. V roku 2008 získalo do 30 ročného bezplatného prenájmu budovu kultúrneho domu v Bátovciach, ktorá následne bola otvorená s oficiálnym názvom *Divadlo Pôtoň – Centrum umenia a kreativity, Bátovce*.¹⁹ Budovu bola svojpomocne prestavaná a upravená do súčasného stavu. Je to jeden z mnohých príkladov využívania spustených budov, keď sa „uprecyklujú“ a dostanú nový význam. Považujeme to za jeden z faktorov udržateľného prístupu v kultúre – pretvorenie niečoho existujúceho na niečo s novou funkciou bez väčšieho zásahu.

---

¹⁷ Divadelné zoskupenia bez priestorov hodnotia udržateľnosť a efektivitu prenajímania priestorov a pod.

¹⁸ MOČKOVÁ, Jana: Cesta do slovenskej duše vedie cez Bátovce [reportáž]. In *Denník N*. 17. 11. 2018 [online]. [cit. 15. 04. 2023]. Dostupné na: <https://dennikn.sk/1298251/cesta-do-slovenskej-duse-vedie-cez-batovce/?ref=list>

¹⁹ Web (14) [cit. 12. 04. 2023]. Dostupné na: <https://poton.sk/about/historia/>

Budova kultúrneho centra *Divadla Pôtoň* – Centrum umenia a kreativity
s Ivetou Ditte Jurčovou a Michalom Dittom.

Dostupné na: <https://img.projektn.sk/wp-static/2018/11/TBEN0603.jpg?w=960&fm=jpg&q=85>.

Zaujímavou voľbou je aj lokalita tohto kultúrneho centra. Obec Bátovce, bývalé kráľovské mesto ležiace na rozhraní okresov Levice, Zvolen a Banská Štiavnica, uprostred regiónov Hont a Tekov. Samotné centrum leží na konci obce. Manželský tandem I. Ditte Jurčová a M. Ditte nazývajú toto miesto „perifériou periférie“. Priniesli umenie tam, kde predtým absentovalo. V danom geografickom prostredí predtým nebolo žiadne kultúrne centrum a ani stála organizácia so zameraním na kultúru a umenie.²⁰ Obec s tisícovou obyvateľov sa tak stala miestom pre tvorbu *Divadla Pôtoň*, ale aj miestom vzniku medzinárodných projektov. Prostredníctvom rezidenčných pobytov prichádzajú do Bátoviec tvoriť výtvarníci, tanečníci či divadelníci z celého Slovenska a zo zahraničia. Unikátnosť prostredia im prináša inšpiráciu a možnosť spomaliť v rýchlej dobe. Koncept prináša aj rozvoj vidieka. Zámerom nebolo len priniesť umenie do Bátoviec, ale aj komunikovať s občanmi a ukázať im súčasné umenie.

Prvé dva roky nezaznamenali príliv obyvateľov obce. Obecný rozhlas, ktorý im často narúšal dopoludňajšie predstavenia, sa stal nástrojom spojenia sa s ľuďmi. Nemôžete ho vypnúť, vypočujete si ho. Takýmto spôsobom začali cyklus čítania súčasnej literatúry.²¹ Neskôr pridali noviny do schránok, ktoré informovali o podujatiach a workshopoch či diskusiách. V súčasnosti už majú svojich stálych hostí aj z kategórie občanov obce.

²⁰ BALLAY, Miroslav: Pragmatické dosahy rezidenčných umeleckých pobytov na vidieku (Autopsia z konkrétneho pobytu ako prípadová sondáž). In FUJAK, Július (ed.): *Charakter a vývoj nezávislej kultúry a umenia na Slovensku po roku 1989*. Nitra: Filozofická fakulta UKF v Nitre, 2020, s. 164.

²¹ Web (15) [cit. 13. 04. 2023]. Dostupné na: <https://www.rtvs.sk/televizia/archiv/19010/330879>

Jedinečná poetika a divadelné postupy sú tým, čo robí *Divadlo Potôň* výnimočným. Divadlo sa najviac venuje dokumentárnym divadelným postupom. Ako uvádza Ballay v diele *Sondáž nezávislej divadelnej kultúry na Slovensku*: „*Tvorba divadla Pôtoň je týmto spôsobom autenticky (kontextovo) zasadená do určitého kultúrno-spoločenského prostredia. Predovšetkým sa v ňom reflektujú aktuálne témy, ako napr. chudoba, identita, vojna, migrácia a i. Zreteľne sa v tomto prípade posúva dramaturgická stratégia tohto divadla na periférii smerom k skúmaniu skôr marginálnych tém s výslovnou varovným apelom.*“²² Môžeme pozorovať prístupy, ktoré súvisia s témami a nami skúmanou problematikou udržateľnosti z hľadiska dramaturgie. Divadlo otvára diskurz a témy, ktoré je potrebné reflektovať v spoločnosti. Naškriepiť naučené myslenie, spochybniť stereotyp a ukázať nový pohľad na problém. Často sa pracuje cez prizmu príbehov, s ktorými sa vie človek stotožniť. Ide o témy v našom geopolitickom pásme, konkrétne udalosti z histórie Slovenska. Jednotlivé metafory ale pracujú s globálnymi problémami a otázkami.

Divadlo realizuje a interdisciplinárne prepája umenie s odborními, akými sú sociológia, etnografia alebo história. Projekty sa zameriavajú na rozvoj kritického myslenia u diváka. V kultúrnom centre sa realizujú rôznorodé workshopy pre profesionálov, ale i laickú verejnosť a rezidenčné pobyty. Od roku 2015 v priestoroch divadla pôsobí kino, ktoré ponúka súčasnú európsku kinematografiu.²³ Jednotlivé funkcie a projekty *Divadla Pôtoň* sú priblížené v ďalších častiach práce. Pozornosť zameriame na jednotlivé atribúty poetiky, dramaturgie a produkcie tohto kultúrneho centra. Ballay poukazuje, že: „*Divadlo Pôtoň dokázalo svojimi širokospektrálnymi aktivitami zmysluplnosť existencie aj prostredníctvom toho, že od svojich počiatkov suplovalo nezávislé centrum na vidieku. Intenzívna snaha jeho zakladateľov sa opierala o inovatívne poňatie divadla spĺňajúco viacnásobné funkcie a pod.*“²⁴ Neprinášajú na perifériu len divadlo, ale aj kultúru a umenie. Otvárajú svet umenia vidieku a svetu umenia vidiek. *Divadlo Pôtoň* je zároveň *Centrom umenia a kreativity*: „*Zámerom projektu Centra umenia a kreativity je zvyšovať kvalitu sociálneho, kultúrneho a intelektuálneho života obyvateľov v regióne s pôsobnosťou kultúrneho a umeleckého centra formou prezentácie súčasného umenia, workshopov a diskusií o súčasnom umení, rozvíjať kritické myslenie študentov stredných a vysokých škôl počas aktivít Psota na Slovensku, vzdelávať študentov vysokých škôl – budúcich tvorcov, kultúrnych operátorov a teoretikov počas profesných workshopov, podporovať tvorcov v oblasti súčasného nekomerčného umenia formou rezidenčných tvorivých pobytov.*“²⁵ *Divadlo Pôtoň – Centrum umenia a kreativity* je výnimočné a jedinečné nielen svojou lokalizáciou na periférii vidieka, ale aj svojimi postupmi a projektami. Pre rôznorodosť a zvolené prístupy k umeniu považujeme *Divadlo Pôtoň* za príklad, ktorý reprezentuje kultúru udržateľnosti hneď z niekoľkých hľadísk. Jednotlivé projekty, iniciatívy a postupy budú predstavené v najbližších častiach.

---

²²BALLAY, Miroslav: *Sondáž nezávislej divadelnej kultúry na Slovensku*. Nitra: Filozofická Fakulta UKF v Nitre, 2020, s. 14.

²³ Web (16) [cit. 05. 04. 2023]. Dostupné na: <https://poton.sk/about/>

²⁴BALLAY, Miroslav: *Kultúrna pamäť v súčasnom divadle (Príprava autorskej inscenácie zo života v totalite)*. Nitra : Filozofická fakulta UKF v Nitre, 2021, s. 22-23.

²⁵ Web (17) [cit. 06. 04. 2023]. Dostupné na: <https://poton.sk/centrum-umenia-a-kreativity/>

3.1 Poetika *Divadla Pôtoň* v medziach udržateľnosti

Vedecká pracovníčka a riaditeľka Ústavu divadelnej a filmovej vedy SAV Elena Knopová poukazuje na to, že: „*Divadlo Pôtoň* je známe svojim angažovaným prístupom k tvorbe, ale aj publiku, spoločnosti. Angažovanosť nespočíva len v nastoľovaní relevantných a aktuálnych tém, ktoré korešpondujú s momentálnym umeleckým alebo spoločensko-politickým dianím, ale v snahe prostredníctvom tvorby a pridružených aktivít vyvolať verejný dialóg, ktorý by mohol v konečnom dôsledku pomôcť riešiť umelecké a spoločenské problémy, otázky.“²⁶ Otvárajú sa jedinečné príležitosti prispieť divadlom k spoločenským zmenám. Osobnosti kultúry, či už ide o divadelníkov, výtvarníkov, umelcov alebo hudobníkov, tak môžu tvrdiť, že stáli za veľkými spoločenskými zmenami svojou tvorbou, filozofiou alebo činmi. Provokovali spoločnosť svojimi dielami a prinášali nový vietor do spoločnosti nasmerovanej na jednu myšlienkovú líniu. Domnievame sa, že v súčasnosti tomu nie je inak. Príkladom je práve *Divadlo Pôtoň*, ktoré prináša do spoločnosti polemiky, zmenu a otvára otázky, ktoré spoločnosť nevidí, odmieta vidieť alebo popiera. Tieto polemiky otvárajú nielen v divadelnej tvorbe, ale aj v odbornej obci, kde ukazujú nové prístupy a riešenia. „*Občas nad nami naši kolegovia z iných divadiel neveriacky krúčia hlavou, keď vidia, aké máme zvláštne obsadenie a tvorivý tím, a tak to bolo aj teraz. Často spájame zdanlivo nespojiteľné – hercov, ktorí vo svojej tvorbe vyznávajú realistické princípy, s hercami, ktorí preferujú fyzické divadlo, experimentátorov so zástancami overených postupov. Hľadáme vyzreté osobnosti, tvorivých umelcov, ktorí sú ešte aj ochotní a schopní prísť sem, zatvoriť sa tu na dva mesiace, ďaleko od nakrúcania reklám a seriálov, a oddať sa pre tú chvíľu iba jednej idei,*“ hovorí I. Ditte Jurčová v rozhovore.²⁷ Poukazuje na to, že hľadanie témy, jazyka, prekonávanie limitov a uvažovanie mimo určené normy prináša katarzný zážitok pre celý tím. Základom je pre I. Ditte Jurčovú experimentovanie, narúšanie komfortnej zóny a objavovanie.

Myslíme si, že angažovanosť a jedinečná poetika vychádza z toho, že *Divadlo Pôtoň* je nezávislým centrom a reflektuje súčasnú spoločnosť. Tvorí autorskú tvorbu zameranú aj na dokumentárne a výskumné divadlo a umenie. M. Ballay v tejto súvislosti definuje funkciu nezávislých kultúrnych centier z aspektov samej genézy: „*Ich funkcie a poslania boli od svojho počiatku charakteristické opozíciou voči oficiálnej kultúre s častým prívlastkom mainstreamová. Nezávislé kultúrne centrá na Slovensku začali poskytovať netradičné, zväčša divadelné a tanečné produkcie, tvoriace protiváhu k tvorbe konvenčných kamenných divadiel (napr. autorská tvorba výskumného typu sa v týchto inštitúciách nerealizovala vôbec, a to nielen z ekonomických či časových dôvodov).*“²⁸ Pozorujeme rozdiel medzi zriaďovanou a nezriaďovanou kultúrou. Polarita rozdielov sa za posledné roky mení a už aj v kamenných divadlách, častejšie sa stretávame s autorskou výskumnou tvorbou. Za priekopníkov týchto tendencií však môžeme považovať nezávislé divadlá a centrá, ktoré skúmajú a objavujú nové experimentálne postupy a vystupujú mimo určeného vzorca. „*Presunutie sa na vidiek do*

²⁶ KNOPOVÁ, Elena: *Psota na Slovensku a reakcie mládeže na autorské angažované divadlo*. [Online]. Dostupné na: <https://www.poton.sk/wp-content/uploads/2016/01/Psota-na-Slovensku.pdf>

²⁷ MOČKOVÁ, Jana: Cesta do slovenskej duše vedie cez Bátovce [reportáž]. In *Denník N*. 17. 11. 2018 [online]. [cit. 15. 04. 2023]. Dostupné na: <https://dennikn.sk/1298251/cesta-do-slovenskej-duse-vedie-cez-batovce/?ref=list>

²⁸ BALLAY, Miroslav: Dramaturgické línie nezávislých kultúrnych centier (Stanica Žilina-Záriečie a Záhrada – Centrum nezávislej kultúry). In KNOPOVÁ, Elena (ed.): *Súčasná slovenská divadlo v dobe spoločenských cien*. Bratislava: VEDA, 2017, s. 259.

opusteného kultúrneho domu, na spomínanú perifériu periférie, súviselo z hľadáním nejakého konkrétneho zázemia pre slobodnú výskumnú tvorbu na nezávislej platforme. Ich tvorba je dobrým príkladom hlavne toho, ako môže poloha divadla vplyvať na dramaturgiu spracovávaných tém.²⁹ Sloboda a nezávislosť prináša priestor na prekračovanie limit, či už v spoločnosti alebo v divadelnej praxi.

Od roku 2003 sa *Divadlo Pôtoň* (pôvodne amatérske divadlo) stalo a začalo označovať nezávislým profesionálnym súborom. I. Ditte Jurčová jednotlivé označenie „profesionálny“ a „neprofesionálny“ považuje za máťuce a nepriame. Otvára polemiku, čo presne určuje profesionalitu a poukazuje na paradox vo vnímaní divadla na Slovensku: „Akoby niečo, čo vzniká samo od seba, muselo byť zákonite neprofesionálne. Menejcenné. Neschopné uplatniť sa. Menej talentované. V našej spoločnosti stále prežívajú socialistické štruktúry. Ľudia viac veria inštitúciám, ktoré sú zriadené štátom. Vo veľkom nablýskanom zriadenom divadle často dostanú ‚lacnú bižutériu‘ a oni ju naivne prijímajú, myslia si, že dostávajú zlaté tehličky.“³⁰ Poukazuje na problematiku vnímania nezávislej kultúry na Slovensku. Domnievame sa, že nezávislosť prináša do tvorby nové pohľady, ktoré otvárajú témy často tabuizované alebo narúšajú statický priebeh života. Sloboda tvorby, ktorá prichádza s nezávislosťou, je viditeľná pri porovnaní tvorby zriadovanej a nezriadovanej kultúry. Pohľad spoločnosti na nezriadovanú kultúru je často degradujúci. Kamenné inštitúcie sú „mainstreamovými“ a nezávislá kultúra je považovaná za „alternatívnu“, nie v pozitívnej konotácii. Otvára sa otázka, či dokáže nezávislá kultúra v tomto socio-kultúrnom prostredí byť udržateľnou.

Prostredie vidieka a obce Bátovce priniesla a otvorila manželom Ditteovcom úplne nový pohľad na spoločnosť. Témy, akými sú kultúrna identita, chudoba, neusporiadaný vzťah s fašistickou minulosťou, sú témy, ktoré rezonujú v spoločnosti a ich zhmotnenie objavili aj priamo v Bátovciach. Tento geografický priestor a stigma, ktorá v ňom je prítomná, ich inšpirovali pri vzniku inscenácií, akými sú *Psota* (2012) alebo *Krajina nepokosených lúk* (2013), ktoré reflektujú spoločnosť.

Kultúrne centrum *Divadlo Pôtoň – Centrum umenia a kultúry* prináša niekoľko rôznorodých projektov. Všestrannosť prináša prepájanie rôznorodých disciplín, prostredníctvom medziodborových výmen vznikajú jedinečné projekty a rozširujú „paletu“ pôsobenia v kultúrnom sektore. Do projektov patrí napr. *Park Umenia*.

---

²⁹ BALLAY, Miroslav: Pragmatické dosahy rezidenčných umeleckých pobytov na vidieku (Autopsia z konkrétneho pobytu ako prípadová sondáž). In FUJAK, Július (ed.): *Charakter a vývoj nezávislej kultúry a umenia na Slovensku po roku 1989*. Nitra: Filozofická fakulta UKF v Nitre, 2020, s. 164.

³⁰ MOČKOVÁ, Jana: Cesta do slovenskej duše vedie cez Bátovce [reportáž]. In *Denník N*. 17. 11. 2018 [online]. [cit. 15. 04. 2023]. Dostupné na: <https://dennikn.sk/1298251/cesta-do-slovenskej-duse-vedie-cez-batovce/?ref=list>

Park Umenia v Bátovciach.

Dostupné na: <https://static.donio.sk/photos/projects/small-cropped/e/6/e6f8fb4d-5415-4068-a26d-e72f33b81cd2.png>.

Ide o rozsiahlu zelenú plochu, kde umelci vystavujú svoje diela, môžu ich tu tvoriť a areál slúži aj ako komunitný priestor počas podujatí a akcií. Podobným konceptom je *Záhrada – Centrum nezávislej kultúry, n. o.* v Banskej Bystrici, kde sa, okrem iného, využíva aj priestor prírody a prepojenie kultúry s prírodou. Bezprostredný kontakt s prírodou prináša nový pohľad na umenie. Jednotlivé námety môžu byť ovplyvnené prostredím, v ktorom sú tvorené.

Zaujímavým konceptom je prednes súčasnej slovenskej literatúry prostredníctvom rozhlasu. Takýmto spôsobom manželia Ditteovci chceli sprostredkovať súčasné umenie obyvateľom Bátoviec priamo do domu. V priestoroch *Divadla Pôtoň* je možnosť ubytovania nielen počas rezidencií, ale aj pre návštevníkov, ktorí by chceli preskúmať krásy periférie. Ďalšími projektom je vzdelávací projekt *Psota na Slovensku*, veľmi významnou súčasťou sú rezidenčné programy, a jedinečný je projekt *Into the Miracles*. Najpodstatnejšie koncepty súvisiace s nami skúmanou problematikou priblížime v ďalších častiach.

3.1.1 Vzdelávanie a *Psota na Slovensku*

Divadelná teoretička a pedagogička Helen Nicholsonová poukazuje na rôzne postoje vo vzdelávaní prostredníctvom divadla. Dôraz kladie na dôležitosť a podstatu: „*Dôkaz kladú na silu imaginácie a potrebu divadla vypovedať o vážnych životných bojoch. Živé divadlo, ktoré sa snaží spochybňovať konvenčný spôsob myslenia a prežívania, sa často vníma ako ohrozené. Hoci sa otázky, ktoré si divadelníci kladú a príbehy, ktoré rozprávajú, vplyvom času menia, nezávislá a politicky angažovaná umelecká komunita je považovaná za príznak fungujúcej demokracie.*“³¹ Vzdelávanie prostredníctvom divadla prináša prospech v spoločnosti. Do popredia posúva nezávislé tendencie, ktoré sú politicky orientované.

³¹ NICHOLSONOVÁ, Helen: *Divadlo a vzdelávanie*. Bratislava: Divadelný ústav v Bratislave, 2010, s. 13.

Významnou iniciatívou Divadla Pôtoň je vzdelávanie. „*Psota na Slovensku je vzdelávací projekt Divadla Pôtoň, ktorý sa zameriava na aktuálne spoločenské témy a prostredníctvom umenia kreje kritické myslenie mladých ľudí – študentov stredných a vysokých škôl. Súčasťou celodenného podujatia sú kreatívne workshopy, odborné diskusie, divadelné predstavenia, živé knižnice a prednášky o organizáciách tretieho sektora.*“³² Projekt prebieha formou neformálneho vzdelávania.

Slovenská teatrologička a teoretička Nadežda Lindovská poukazuje na silnú ženskú divadelnú iniciatívu v oblasti vzdelávania v divadle a spomína aj režisérku Ivetu Ditte Jurčovú. Poukazuje na fakt, že: „*Svedčí o ochote divadelníčok znášať značnú osobnú i spoločenskú zodpovednosť za často aj netradičné divadelné aktivity. Správajú sa nielen umelecky, ale aj občiansky iniciatívne a činorodo. Veľký dôraz venujú divadelnému vzdelávaniu, ako aj výchove k divadlu. V dnešnej dobe práve ženy – režisérky priam principiálne spájajú inscenačnú prax s pedagogickým pôsobením, cielene rozvíjajú svoje učiteľské zručnosti, usporadúvajú workshopy.*“³³ V príspevku poukazuje na vzdelávanie v oblasti divadelných umení a na občiansku iniciatívu. Všeobecne posúva do popredia ženy a ich iniciatívy: „*Pre súčasné slovenské ženy – režisérky je charakteristická ich výrazná angažovanosť v rozvíjaní občianskej spoločnosti. Aktívne zakladajú občianske divadelné združenia, organizujú festivaly a prehliadky, pracujú v prospech rozvoja regionálnej kultúry, komunitných centier, veľkú pozornosť venujú edukačným aktivitám.*“³⁴ Jednotlivé faktory prinášajú rozvoj a edukáciu do regiónov, kde sa takéto možnosti nevyskytovali.

Na otázku, či dokáže divácka inscenácia meniť uvažovanie človeka, Ditte Jurčová odpovedala takto: „*Takto jednoznačne by som to nehodnotila. Našou snahou je narušať komfortnosť myslenia bežného diváka. Ako s tým naloží, je jeho vec. Divadlo je pre mňa zóna intenzívnej komunikácie. Ale niekedy sa stane, skôr ide o niekoľko prípadov, keď sa človek cíti taký oslovený tým, čo videl, že divadlo vstúpi do jeho života. Väčšinou, ak je puto veľmi silné, sám divák začne tvoriť.*“³⁵ Ditte Jurčová sa snaží vo svojej tvorbe otvárať otázky a narušať koncepty, s ktorými divák prichádza na predstavenie. Chce, aby pochyboval, hľadal odpovede a to robí práve tým, že naruša komfort myslenia.

Projekt *Psota na Slovensku* začal v roku 2013 a do rozsiahlejšej formy sa rozvinul v roku 2015. Na tento projekt bola vybraná autorská inscenácia *Krajina nepokosených lúk* (2013)³⁶,

³²Web (18) [cit. 12. 04. 2023] Dostupné na: <https://poton.sk/psota-na-slovensku/>

³³ LINDOVSKÁ, Nadežda: Divadlo v hľadaní staro/nových identít. In KNOPOVÁ, Elena (ed.): *Súčasne slovenské divadlo v dobe spoločenských zmien*. Bratislava: Veda, 2017, s. 233.

³⁴ *Ibid.*, s. 233.

³⁵ DITTE JURČOVÁ, Iveta – DITTE, Michal – GODOVIČ, Marek: Bermudský trojuholník v Bátovciach: sila strácania a objavovania [rozhovor]. In *kod – konkrétne o divadle*. č. 5, roč. 13, 2019, s.11. ISSN 1337-1800. [online]. [cit. 10. 04. 2023] Dostupné na: https://www.theatre.sk/sites/default/files/2023-02/kod2019_05_web.pdf

³⁶ „*Inscenácia je metaforickou správou o Slovensku a Slovákoch. Prazvláštne jazykové obrazy odkazujú na formovanie slovenského národa, na budovanie vlastnej identity, na vzťah k pôde, k územiu, k domovu, k tradíciám, ale sú aj o našom vykročení z priemernosti, xenofóbie a o nespočetných migračných vlnách smerom na západ. Autor textu vytvoril v štrnástich obrazoch niekoľko novodobých mýtov opierajúc sa o slovanskú mytológiu, ktorá je presiaknutá vlkolakmi, čarodejnicami, hladom a tmavými nocami s mesiacom v splne, ale motívy čerpal aj zo slovenských ľudových rozprávok, ktoré sú zase plné zamordovaných paničiek, silných junákov, krvi a strachu. Krajina nepokosených lúk je súčasťou výpovede o*

ktorá metaforicky komunikuje témy extrémizmu, neofašizmu a problematiku diskriminácie Rómov.

Pomocou odborných prednášok a diskusií na témy slovenskej fašistickej histórie a pod. priniesli študentom témy, ktoré sú dnes aktuálne. Jedným z nástrojov, ktoré využívali, bol aj workshop na tému *Preži na vlastnej koži život niekoho iného*. Išlo o priamu konfrontáciu cieľovej skupiny so zraniteľnou skupinou Rómov, pod vedením lektorov z umeleckej oblasti.³⁷ Takouto formou otvorili dôležitý diskurz na tému xenofóbie v našej spoločnosti. Do projektu v roku 2015 bolo zapojených 21 škôl.

V roku 2016 v projekte bola využitá inscenácia *Vojenské meno Rama* (2016)³⁸, ktorá tematizovala vojnu a príbehy ľudí, ktorí sú ňou priamo ovplyvnení. V roku 2017 priniesla *Psota na Slovensku* päť celodenných podujatí pre viac ako 150 študentov. Do projektu sa zapojili štyri divadelné zoskupenia: *Divadlo Nomantins* s inscenáciou *O nás/O nich* (2017)³⁹, *Bábkové divadlo na Rázcestí* s inscenáciou *List čiernemu synovi* (2013)⁴⁰, *Nové divadlo* s inscenáciou

---

tvorcov o stave Slovenska a v mnohom ide o hyperbolizovaný pohľad na seba samých – učupených pod Tatrami.“ Web (19) [cit. 14. 04. 2023]. Dostupné na: <https://poton.sk/psota-na-slovensku-2015/#tab-1412028388912-8-10>

³⁷Web (20) [cit. 14. 04. 2023] Dostupné na: <https://poton.sk/psota-na-slovensku-2015/#tab-1412028388912-8-10>

³⁸ „*Vojenské meno Rama dokumentuje príbehy ľudí, do ktorých života nečakane vstúpila vojna a otriasla existenčným jadrom ich reality. Základom je príbeh jednej neuveriteľnej mladej dobrovoľníčky s malou gitarou ukulele. Hrá jednoduchú melódiu a spieva uspávanú o добрote jedným z najstarších jazykov sveta. Od začiatku vojny znie táto pesnička vo vojenských nemocniciach a na fronte. Teraz musí znieť v divadle. Aké sú možnosti umenia vo svete divokej a drsnej reality, kde neexistuje pravda a víťazstvo, vo svete, kde všetky slová stratili zmysel? Dúfame, že sa nám prerozprávaním jej životného príbehu podarí krok za krokom vytvoriť prúd, ktorý nás zavedie späť k pôvodu ľudstva.*“ Web (21) [cit. 14. 04. 2023]. Dostupné na: <https://www.poton.sk/wp-content/uploads/2018/09/bulletin-PNS2016-full.pdf>

³⁹ „*Značka: Neviem a ani nechcem ľubiť dievčatá. Pred dvoma rokmi som sa zoznámil s chlapcom. Zaľúbil som sa do neho, jeho tvár ma očaríva, túžim po ňom. Poradte mi, čo mám robiť, aby som sa toho zbavil, lebo sa zbláznim.*“ Aké rady dali v tlači gejom a lesbám? Čo napísali novinári o návšteve Allena Ginsberga v Československu? Ako opisali prípad pražskej transrodovej ženy? Dokumentárny projekt *O NÁS / O NICH hľadá odpoveď prostredníctvom inscenovania novinových článkov zo zbierky aktivistu Jána Majerského, ktorý ich zbieral v rokoch 1959 až 1989.* Web (22) [cit. 14. 04. 2023]. Dostupné na: <https://www.poton.sk/wp-content/uploads/2018/09/bulletin-PNS-2017.pdf>

⁴⁰ *Adaptácia poviedky Ireny Brežnej o prekonávaní strachu z cudzoty. Intimná výpoveď bielej matky, ktorá čaká a porodí čierne dieťa je vytvorená na základe autentických zážitkov a skúseností, v ktorých sa stretávala so strachom z cudzoty a inakosti v bielej krajine a spoznávaním kultúry afrických predkov svojho syna.*“ Web (22) [cit. 14. 04. 2023]. Dostupné na:

<https://www.poton.sk/wp-content/uploads/2018/09/bulletin-PNS-2017.pdf>

Denník Anny Frankovej (2016)⁴¹ a *Divadlo Pôtoň* s inscenáciou *Vzkriesenie zázraku* (2017)⁴². Jednotlivé inscenácie tematizovali xenofóbiu, rasizmus a inakosť, ktorá sa v spoločnosti netolerovala a tieto tendencie netolerancie pretrvávajú aj v súčasnosti.

V rokoch 2018 – 2020 sa v projekte *Psota na Slovensku* tematizovala emigrácia a migrácia prostredníctvom autorskej inscenácie *Americký cisár* (2018)⁴³, ktorá bola koprodukčným projektom *Štúdia 12* a *Divadla Pôtoň*. Inscenácia *Americký cisár* získala cenu Dosky 2018 v kategórii Najlepšia inscenácia divadelnej sezóny.

V roku 2021 sme mali možnosť zúčastniť sa na projekte *Psota na Slovensku*. Vybranou inscenáciou v tomto roku bola *Terra Apathy* (2021).⁴⁴ Ide o inscenáciu, ktorá by sa dala označiť ako „industriálne-eko oratórium“.

I. Ditte Jurčová a M. Ditte spolupracovali s herečkou Elou Lehotskou a sprostredkovali príbeh Horných Opatoviec. Je to dokumentárny typ divadla; poukazuje na environmentálnu tému cez prizmu apokalyptického príbehu z minulého režimu. Predstavuje určitý druh civilizačnej metafory. Tému by sme mohli pomenovať ako dopad industrializácie a konzumu na údel spoločnosti a ľudí. „*Inscenácia je minimalistický nárek za obcou Horné Opatovce a rovnako varovanie pred ľahostajnosťou, vyčkávaním, aj apatiou. Takéto trúchlenie, ktoré sprítomňuje staré aj nové traumy, však nie je beznádejné. „Načo je nám poézia o tom, čo nebolo, nie je a nebude?“ zaznieva v závere. Terra Apathy je poézia o tom, čo bolo a o tom, čo je, ktorá v úplnom závere obsahuje aj nenápadnú výzvu, že tak byť nemusí,*“⁴⁵ poznamenáva M. Juráni.

---

⁴¹ „*Trinástočná Anna Franková sa spolu s rodinou a ďalšími štyrmi ľuďmi počas druhej svetovej vojny dva roky ukrývala v Amsterdame. Anna si zapisovala udalosti a zaznamenala všetko, čo sa okolo nej dialo, aj jednotlivé dni v úkryte. Zápisky sa končia textom, ktorý Anna zaznamenala iba pár dní pred tým, ako ju aj jej rodinu našli vojaci a odvliekli do koncentračného tábora. Anna Franková zomrela na týfus niekedy vo februári alebo v marci 1945 v koncentračnom tábore Bergen Belsen. Jej zápisky sa však zachovali a po vojne sa o ich knižné vydanie zaslúžil Annin otec Otto Frank, ktorý jediný z ukrývajúcich sa, vojnu prežil.*“ Web (22) [cit. 14. 04. 2023]. Dostupné na: <https://www.poton.sk/wp-content/uploads/2018/09/bulletin-PNS-2017.pdf>

⁴² „*Naša schopnosť vidieť zázraky, byť súčasťou zázraku je stále vytesňovaná. Racionalizácia našich rozhodnutí, konaní i celého bytia spochybňuje akúkoľvek existenciu zázraku. Napriek tomu, po ňom túžime. V kludných časoch transformujeme svoje túžby do projekcií materiálneho sveta a v časoch zúfalstva do úprimných prosieb adresovaných Bohu, či vesmíru. Absencia zázraku nás vyčerpáva. Ale zázrak potrebuje našu energiu, našu vieru a spochybnenie sveta, tak ako ho poznáme...*“ Web (22) [cit. 14. 04. 2023]. Dostupné na: <https://www.poton.sk/wp-content/uploads/2018/09/bulletin-PNS-2017.pdf>

⁴³ „*Scénická kompozícia vychádzajúca z reportážnej knihy Americký cisár, ktorá spracúva tému hromadného vystaňovalecva na prelome 19. a 20. storočia a dokazuje, že utečenecká kríza nie je slovným spojením, ktoré sa týka výhradne dnešných dní. Aj naši predkovia z východu rakúsko-uhorskej monarchie boli na sklonku 19. storočia súčasťou exodu obrovských rozmerov a zároveň boli výhodným obchodným artiklom pre špekulantov, prevádzáčov, agentov a podvodníkov každého druhu. Toto obdobie približuje množstvom historických faktov podporených silnými príbehmi a osudmi konkrétnych ľudí.*“ Web (23) [cit. 14. 04. 2023].

Dostupné na: https://www.poton.sk/wp-content/uploads/2019/03/bull_PNS_2018_finalprint.pdf

⁴⁴ Online premiéra z dôvodu korona krízy bola v decembri 2021 a premiéra s divákmi sa odohrala 7. 6. 2022.

⁴⁵ JURÁNI, Milo: Dokument o Opatovciach, oratórium o civilizácii [recenzia]. In *MLOKi*. 30.6.2022, [online]. [cit.14.4.2023]. Dostupné na: <https://mloki.sk/dokument-o-opatovciach-oratorium-o-civilizacii/>

Poukazuje na symbolickosť textu, akcie a pohyby E. Lehotskej. Po predstavení nasledovala diskusia s tvorcami a teatrológom M. Ballayom o procese vzniku inscenácie, jednotlivých symboloch, znakoch a význame divadelných figúr. Zaujímavým momentom bolo pozorovanie demolácie scény počas diskusie, keď E. Lehotská postupne umývala a upratovala scénu. Poukázala tak na proces po predstavení a na funkcie performerky mimo jej remeslo. Niečo, čo oči diváka bežne nevidia.

Poslednou časťou projektu boli workshopy. Bolo si možné vybrať tvorivé písanie, pohybový a scénografický workshop. Jednotlivé dielne boli zamerané na ekológiu, environmentalistiku a ekologickú migráciu. Zúčastnili sme sa dielne tvorivého písania, kde sme si mohli „nasadiť topánky niekoho iného“ a uvažovať, ako by sme sa zachovali na mieste ekologických migrantov a aké pocity, myšlienky zažívajú, keď musia zbalit' svoj život a odísť, skoro všetko nechať za sebou bez možnosti návratu.

Celodenný zážitok bol sprevádzaný rozhovormi v parku umenia. Prostredie *Divadla Pótoň* bolo pokojné a vyžarovalo určitý katarzný zážitok. Vnímame pozitívne vybranú tému, ktorá je vysoko aktuálna a zároveň prezentuje futuristický koncept našej civilizácie. Poukazuje cez prizmu obce Horné Opatovce na globálny problém, ktorý sa deje, zatiaľ, mimo náš geografický priestor.

Projekt *Psota na Slovenku* tematizuje spoločenské problémy a reflektuje spoločnosť. Otvára diskurz a diskusiu, ktorá je žiadúca. Považujeme tento princíp a postoj ku vzdelávaniu ako prínosný v oblasti udržateľnej kultúry. Udržateľnosť nesúvisí len s otázkami environmentálneho vnímania, ale aj s otázkami migrácie, chudoby, xenofóbie, životného blahobytu, rovnosti všetkých ľudí bez rozdielu náboženstva, rasy, pôvodu, orientácie alebo pohlavia. Práve takéto vzdelávacie projekty prinášajú osvetu v otázkach trvalo udržateľného rozvoja. Neformálne vzdelávanie je doplnujúce k inštitucionálnemu vzdelávaniu a prináša viacero možností a prístupov, ktoré sa môžu využívať pri vzdelávaní ďalších generácií.

3.1.2 Rezidenčné pobyty

Princípom rezidenčných pobytov je prepojenie kultúrnych uzlov na Slovensku a v zahraničí v oblasti nezávislej kultúry. Cieľom je vytvorenie produkcií a koprodukcí umelcov (výtvarníkov, performerov, divadelníkov, spisovateľov, hudobných skladateľov a pod.). Prinášajú internacionálne projekty viacerých umeleckých skupín, príp. jednotlivcov. M. Ballay podotýka: „*Dramaturgovia a kultúrni manažéri jednotlivých veľkých i menších nezávislých kultúrnych centier na Slovensku komponujú svoju programovú skladbu (aktívne realizujúcimi rezidenciami tvorcov (domácich a zahraničných) ako jedinečné podoby svojráznej kultúrnej mobility. Na rezidencie môžeme týmto nahliadať ako na formu „donesenej“ (dovezenej) kultúry k nim v interkultúrnom zmysle.*“⁴⁶ Rezidenčné pobyty sú frekventované na slovenskej nezávislej scéne, čo poukazuje na kvalitu nezávislých kultúrnych centier, ktoré vedia poskytnúť priestor a často aj vybavenie pre umelcov, ktorí nimi nedisponujú. Využívajú naplno priestory, ktoré sú naplno vyťažené, čo prináša energetickú výhodu vo vykurovaní či využití kapacity budov. Z technického hľadiska to prináša pozitívne dopady v oblasti udržateľnosti. Nové prostredie ovplyvňuje tvorcov, ktorí môžu skúmať a objavovať nielen v priestoroch, ale aj v okolí

---

⁴⁶ BALLAY, Miroslav: *Sondáž nezávislej divadelnej kultúry na Slovensku*. Nitra: Filozofická fakulta UKF v Nitre, 2020, s. 231.

a inšpirovať sa ľuďmi, s ktorými prichádzajú do kontaktu. Rezidenčné pobyty v *Divadle Pôtoň* sú zväčša zakončené workshopmi, predstaveniami v procese tvorby (tzv. *work in progress*) alebo inými projektami či podujatiami pre komunitu a pod.

Z hľadiska udržateľnosti sú rezidenčné pobyty skvelým spôsobom na využitie priestorov, energií a zabezpečenie kultúrnych centier. Zároveň prinášajú možnosti tvorby a experimentovania pre umelcov, ktorí by bez nich nemali také možnosti, aké im poskytujú rezidenčné pobyty. Myslíme si, že princíp prispieva k rozvoju interkultúrnej komunikácie, umeniu a komunikácie umenia a kultúry smerom k recipientovi.

3.1.3 Putovanie za zázrakom

Jedinečným a unikátnym projektom *Divadla Pôtoň* je koncept *Miracles* (2017). Autori uchopili koncept putovania za umením. Tento koncept je reprezentatívnym príkladom rezidenčného projektu. Tvorcovia I. Ditte Jurčová a M. Ditte (*Divadlo Pôtoň*), Andrej Kalinka (*Med a prach*), Jozef Vlk (*Debris Company*) a Sláva Daubnerová pracovali predovšetkým s prostredím obce Bátovce, s exteriérom aj interiérom. Využívali scenériu krajiny alebo sakrálnych budov, ktoré im poskytli vlastnú scénickú hodnotu, ktorou dotvárali vzniknuté performatívne diela.⁴⁷ *Genius loci*, im poskytovalo predovšetkým prostredie, v ktorom projekt vznikol a realizoval sa. Celý projekt tvorili štyri zastavenia, putovanie medzi jednotlivými performanciami v prostredí Bátoviec.

V súčasnosti prebieha projekt *Vzkriesenie zázraku*, ktorý nadväzuje na projekt *Miracles* a prináša nové princípy. „*Vzkriesenie zázraku je unikátny projekt zameraný na rozvoj publika, podporu tvorby a prezentácie súčasného umenia a budovanie partnerstiev na lokálnej, národnej aj medzinárodnej úrovni. Cieľom organizátora a partnerov je prostredníctvom projektu propagovať hodnoty ako tvorivosť, umelecká sloboda a regionálna, medzinárodná a medzikultúrna spolupráca. Projekt má zároveň ambíciu prostredníctvom umenia upozorňovať na súčasné pálcivé spoločenské či environmentálne témy.*“⁴⁸ Sériu aktivít smeruje k realizácii unikátneho medzinárodného festivalu zameraného na *site specific*. Bude výnimočný mimo iné aj tým, že sa bude odohrávať v prírode slovenského vidieka, špecificky na turistických trasách. Putovanie za umením bude v doslovnom znení – približne 70 km dlhá trasa za súčasným umením. „*Into to the Miracles je putovaním za zdrojmi vnútornej sily. V turbulentom období, v ktorom žijeme sú dôležité naše zastavenia, spomalenia a nádychy. Môžeme kráčať a mať čas na premýšľanie. Mať čas na vnímanie krásy v tichu. Umelecké diela krehko dopĺňajú prírodu. Telesné a duchovné súznejú. Impulzy pre premýšľanie si pútnik vytvára sám svojou otvorenosťou a vnímavosťou, umelci prostredníctvom svojich diel jeho myslenie sprevádzajú. Blízkosť iných ľudí, rovnako putujúcich, je tiež zdrojom rovnováhy a harmónie.*“⁴⁹ Projekt ponúka novú perspektívu a pohľad na umenie, prepojenie kultúry a prírody. Festival, ktorý v Európe nemá ekvivalent, ponúka jedinečný a neopakovateľný zážitok.

---

⁴⁷ BALLAY, Miroslav: Pragmatické dosahy rezidenčných umeleckých pobytov na vidieku (Autopsia z konkrétneho pobytu ako prípadová sondáž). In FUJAK, Július (ed.): *Charakter a vývoj nezávislej kultúry a umenia na Slovensku po roku 1989*. Nitra: Filozofická fakulta UKF v Nitre 2020, s. 164.

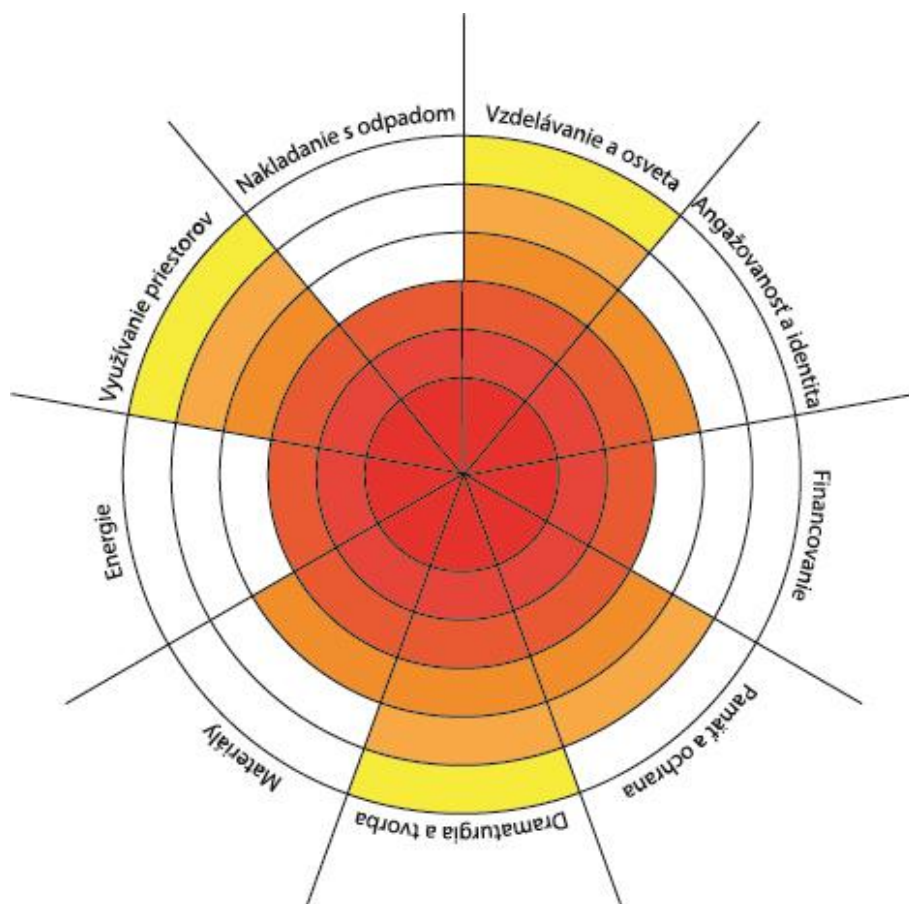
⁴⁸ Web (24) [cit.13. 04. 2023]. Dostupné na: <https://poton.sk/into-the-miracles-sk/#1629491911967-72b24775-e1fb>

⁴⁹ Web (25) [cit. 13. 04. 2023]. Dostupné na: <https://www.intothemiracles.com/o-festivale/>

Z hľadiska nami skúmanej problematiky si všímame, že projekt prináša cestu, ako prezentovať kultúru a umenie udržateľne a zároveň smerom k prírode. Otvára multikultúrny dialóg. Súčasťou projektu je šesť krajín a jednotlivé diela sú vytvárané priamo pre festival. Celkový udržateľný charakter festivalu nevieme vyhodnotiť v procese prípravy. Zatiaľ môžeme zhodnotiť dramaturgický a tematický charakter a zámer projektu, ktorý vnímame veľmi pozitívne.

3.2 Vyhodnotenie udržateľnosti v divadle *Pôtoň*

Jednotlivé faktory boli spracované a vyhodnotené na základe pozorovania. V príslušnej tabuľke uvádzame hodnotenia jednotlivých faktorov. Výsledky sme spracovali do príslušnej radovej a stĺpcovej mapy.

Graf vyhodnotenia udržateľnosti Nezávislého kultúrneho centra
Divadlo Pôtoň – Centrum umenia a kreativity v Bátovciach.
 Autor: Paulína Grolmusová

Tabuľka č. 2 **Vyhodnotenie schémy udržateľnosti.**

Nakladanie s odpadom	Ako sa spracováva odpad (recyklovanie, opätovné využitie, darovanie predaj a i.), prevencia pri nakladaní s jednotlivými odpadmi (stratégia s narábaním s odpadom), čo najväčšie využívanie ich životnosti (opätovné využívanie).	Priemerné
Vzdelávanie a osveta	Komunikácia tém udržateľnosti smerom k verejnosti. Vzdelávanie v témach reflektujúcich udržateľnosť, spoločenské, politické, ekologické témy a pod.	Výborné
Angažovanosť a identita	Jednotná filozofia súvisiaca s udržateľnosťou. Identita smerujúca k cieľom udržateľného rozvoja.	Nadpriemerné
Financovanie	Stabilita financovania a finančných príjmov. Diverzita vo financovaní. Dlhodobá perspektíva v zabezpečení financií. Krízová rezerva.	Priemerné
Pamäť a ochrana	Ochrana prírody a prírodných zdrojov a zachovanie ľudskej pamäti a kultúrnych pamiatok.	Dobré
Dramaturgia a tvorba	Cielená a strategická príprava tvorby a dramaturgie.	Výborné
Materiály	Stratégia využívania materiálov a voľba materiálov.	Dobré
Energie	V akom rozmedzí sa využívajú obnoviteľné zdroje. Stav budovy, pravidelné kontroly (audit budovy).	Priemerné
Využívanie priestorov	Dostatočne využitá kapacita priestorov (platí aj pre stále priestory aj pre prenajímané).	Výborné

Na základe pozorovania sme nedokázali presne vyhodnotiť všetky faktory. Podľa našich zistení konštatujeme, že inštitúcia *Divadlo Pôtoň* spĺňa kritériá a môže byť označená za nadpriemerne udržateľnú. Jednotlivé faktory sa môžu v priebehu času zmeniť.

Záver

Oblasť nezávislej kultúry a divadla preukazuje schopnosť a možnosti byť udržateľnou. Najslabším článkom je finančná udržateľnosť, ktorá ohrozuje fungovanie neziadovanej kultúry. Financovanie prostredníctvom grantových schém, fundraisingových systémov a crowdfundingu je nestabilné a nezaručuje vždy plné financovanie projektov. Ekonomická situácia sa stáva nepredvídateľnou. Jednou z možností riešenia je prehodnotenie a zmena systému financovania na úrovni národných fondov a zmena politiky v oblasti financovania nezávislej kultúry. Najsilnejšou stránkou udržateľnosti v súčasnom nezávislom divadle a umení je reflektovanie

tém udržateľnosti a dramaturgické uchopenie tém ekológie, environmentalistiky a udržateľnosti. Môže ísť o konkrétne inscenácie zamerané na túto problematiku alebo nové systémy skúmania nadprodukcie v kultúre a umení, akými sú napríklad koncept „nerústu“ alebo voľba ekologických zásad v divadelných inštitúciách. Udržateľnosť sa však chápe iba ako zelená cesta, ekológia v dramaturgii a produkcii. Myslíme si, že tento koncept by mal zahrňovať už spomínané financovanie, stratégiu fungovania nezávislej kultúry, aby bola dlhodobou udržateľná a uchopovať ciele udržateľného rozvoja v širšom znení v intenciách chudoby, migrácie, rovnosti a pod.

Z jednotlivých aspektov, ktoré radíme do kultúry udržateľnosti, sme vytvorili schému na hodnotenie udržateľnosti v kultúrnych centrách, inštitúciách a divadlách. Schéma je tvorená deviatimi kategóriami: nakladanie s odpadom, vzdelávanie a osвета, angažovanosť a identita, financovanie, pamäť a ochrana, dramaturgia a tvorba, materiály, energie, využívanie priestorov, ktoré sa zaoberajú produkčnou a dramaturgickou stránkou prevádzky kultúrnych centier, divadiel a pod. Túto schému sme aplikovali na nezávislé kultúrne centrum *Divadlo Pôtoň – Centrum umenia a kreativity* v Bátovciach. Toto centrum nám poslúžilo ako prípadová štúdia. Rozborom, pozorovaním a prípadovou sondážou sme zhodnotili jednotlivé faktory, postupy a projekty v produkcii *Divadla Pôtoň*. Vyhodnotením schémy sme sa dopracovali k záveru, že *Divadlo Pôtoň* je udržateľným kultúrnym centrom. Do popredia sa dostávajú aspekty dramaturgie, tvorby, vzdelávania, osvety, identity, angažovanosti a využívania priestorov. Všestrannosť dramaturgického uchopenia tém udržateľnosti prináša reflexiu spoločnosti v rôznych oblastiach života. Veľkým pozitívom je prínos v oblasti neformálneho vzdelávania.

Záveru v oblasti kultúry udržateľnosti v nezávislom divadle vedia byť aplikované do praxe a pomôcť reflektovať súčasný stav udržateľnosti v nezávislej kultúre. Môžu poukázať na slabé stránky a pomôcť nastaviť systematické zmeny. Silné stránky by prispeli k lepšiemu pochopeniu významu nezávislej kultúry a umenia na Slovensku. Myslíme si, že hlbším skúmaním nezriadovanej kultúry môžeme narúšať alebo rušiť stigma vo vnímaní kvality a autonómnosti nezriadovanej a zriadovanej kultúry.

Literatúra a zdroje

- BALLAY, M.: Dramaturgia nezávislých kultúrnych centier (Stanica Žilina-Zárečie a Centrum nezávislej kultúry Záhrada n. o.) In *Slovenské divadlo*, 2014, roč. 62, č. 3, s. 252 – 267. ISSN 0037-699X.
- BALLAY, M.: Dramaturgické línie nezávislých kultúrnych centier (Stanica Žilina-Zárečie a Záhrada – Centrum nezávislej kultúry). In KNOPOVÁ, Elena (ed.): *Súčasná slovenská divadlo v dobe spoločenských premien*. Bratislava : VEDA, 2017, s. 259-298. ISBN 978-80-224-1620-7.
- BALLAY, M.: *Kultúrna pamäť v súčasnom divadle (Príprava autorskej inscenácie zo života v totalite)*. Nitra : Filozofická fakulta UKF v Nitre, 2021, 166 s. ISBN 978-80-558-1698-2.
- BALLAY, M.: Pragmatické dosahy rezidenčných umeleckých pobytov na vidieku (Autopsia z konkrétneho pobytu ako prípadová sondáž). In FUJAK, Július (ed.): *Charakter a vývoj nezávislej kultúry a umenia na Slovensku po roku 1989*. Nitra : Filozofická fakulta UKF v Nitre, 2020, s. 159-178. ISBN 978-80-558-1565-7.

- BALLAY, M.: *Sondáž nezávislej divadelnej kultúry na Slovensku*. Nitra : Filozofická Fakulta UKF v Nitre, 2020, 300 s. ISBN 978-80-558-1524-4.
- DITTE JURČOVÁ, I. – DITTE, M. – GODOVIČ, M.: Bermudský trojuholník v Bátovciach: sila strácania a objavovania [rozhovor]. In *KOD Konkrétne o divadle*. č. 5, roč. 13, 2019, s.11. ISSN 1337-1800. [online]. [cit. 10. 04. 2023] Dostupné na: https://www.theatre.sk/sites/default/files/2023-02/kod2019_05_web.pdf.
- DUBNIČKA, I.: Kulturologia a environmentalistika a ich výchovné aspekty. In *Acta Culturologica*, zväzok č. 9. Bratislava : Filozofická fakulta Univerzity J. A. Komenského, 2003, 102 s. ISBN 80_88901-74-X.
- FUJAK, J.: Ambivalentnosť tvorivej a vnútornej slobody v našej (nezávislej) kultúre. In FUJAK, J. (ed.): *Charakter a vývoj nezávislej kultúry a umenia na Slovensku po roku 1989*. Nitra: Filozofická fakulta UKF v Nitre, 2020, s. 57-72. ISBN 978-80-558-1565-7.
- FUJAK, J.: Pseudokultúrny smog a nezávislá kultúra v dusivej klíme postindustriálnej globalizácie. In MORAVČÍKOVÁ, E. (ed.): *Kultúra v premenách globalizácie*. Nitra: Filozofická fakulta UKF v Nitre, 2012, s. 79-93. ISBN 978-80-558-0093-6.
- GABAŠOVÁ, K.: Dilematická povaha slobody (nezávislosti) v súčasnej kultúre. Sebeklam (ne)spútaného jednotlivca. In FUJAK, Július (ed.): *Charakter a vývoj nezávislej kultúry a umenia na Slovensku po roku 1989*. Nitra: Filozofická fakulta UKF v Nitre, 2020, s. 73-86. ISBN 978-80-558-1565-7.
- JURÁNI, M.: Dokument o Opatovciach, oratórium o civilizácii [recenzia]. In *MLOKi*. 30.6.2022, [online]. [cit.14.4.2023]. Dostupné na: <https://mloki.sk/dokument-o-opatovciach-oratorium-o-civilizacii/>.
- KNOPOVÁ, E.: *Psota na Slovensku a reakcie mládeže na autorské angažované divadlo*. [Online]. Dostupné na: <https://www.poton.sk/wp-content/uploads/2016/01/Psota-na-Slovensku.pdf>.
- KOČIŠ, M. a kol.: *Nezávislé kultúrne centrá na Slovensku*. Filozofická fakulta UKF v Nitre, 2021, 188 s. ISBN 978-80-558-1674-6.
- KOČIŠ, M.: K terminológii nezávislých kultúrno-umeleckých iniciatív na Slovensku. In *Culturologica Slovaca*, 2019, roč .4, s. 106 – 112. ISSN 2453-9740.
- LINDOVSKÁ, N.: Divadlo v hľadaní staro/nových identít. In KNOPOVÁ, E. (ed.): *Súčasne slovenské divadlo v dobe spoločenských premien*. Bratislava: Veda, 2017, s. 203-258. ISBN 978-80-224-1620-7.
- MOČKOVÁ, J.: Cesta do slovenskej duše vedie cez Bátovce [reportáž]. In *Denník N*. 17. 11. 2018 [online]. [cit.15. 04. 2023]. Dostupné na: <https://dennikn.sk/1298251/cesta-do-slovenskej-duse-vedie-cez-batovce/?ref=list>.
- NICHOLSONOVÁ, H.: *Divadlo a vzdelávanie*. Bratislava : Divadelný ústav v Bratislave, 2010, 79 s. ISBN 978-80-98369-14-0.
- PUŠKÁR, J.: Aspekty nezávislosti v súčasnom (slovenskom) divadle. In FUJAK, J. (ed.): *Charakter a vývoj nezávislej kultúry a umenia na Slovensku po roku 1989*. Nitra: Filozofická fakulta UKF v Nitre, 2020, s. 211-222. ISBN 978-80-558-1565-7.
- RÝGROVÁ, M.: *Udržiteľné divadlo*. Praha : Pražská scéna, 2014, 139 s. ISBN 978-80-86102-90-0.
- Web (13) [cit. 05. 04. 2023]. Dostupné na: <https://nepredatzveladit.sk/>.
- Web (14) [cit. 12. 04. 2023]. Dostupné na: <https://poton.sk/about/historia/>.

- Web (15) [cit. 13. 04. 2023]. Dostupné na: <https://www.rtvs.sk/televizia/archiv/19010/330879>.
- Web (16) [cit. 05. 04. 2023]. Dostupné na: <https://poton.sk/about/>.
- Web (17) [cit. 06. 04. 2023]. Dostupné na: <https://poton.sk/centrum-umenia-a-kreativity/>.
- Web (18) [cit. 12. 04. 2023] Dostupné na: <https://poton.sk/psota-na-slovensku/>.
- Web (19) [cit. 14. 04. 2023]. Dostupné na:
<https://poton.sk/psota-na-slovensku-2015/#tab-1412028388912-8-10>.
- Web (20) [cit. 14. 04. 2023] Dostupné na:
<https://poton.sk/psota-na-slovensku-2015/#tab-1412028388912-8-10>.
- Web (21) [cit. 14. 04. 2023]. Dostupné na:
<https://www.poton.sk/wp-content/uploads/2018/09/bulletin-PNS2016-full.pdf>.
- Web (22) [cit. 14. 04. 2023]. Dostupné na:
<https://www.poton.sk/wp-content/uploads/2018/09/bulletin-PNS-2017.pdf>.
- Web (23) [cit. 14. 04. 2023]. Dostupné na:
https://www.poton.sk/wp-content/uploads/2019/03/bull_PNS_2018_finalprint.pdf.
- Web (24) [cit. 13. 04. 2023]. Dostupné na:
<https://poton.sk/into-the-miracles-sk/#1629491911967-72b24775-e1fb>
- Web (25) [cit. 13. 04. 2023]. Dostupné na: <https://www.intothemiracles.com/o-festivale/>.

Culture of sustainability of independent theatre in Slovakia

The thesis focuses on exploring and providing a definition of the concept of sustainability culture. It analyses and reflects on the issue of sustainability in a cultural studies context. It compares sustainability with globalization processes in the field of culture. It applies individual factors to the field of contemporary independent theatre in Slovakia, specifically to the cultural institution Pôtoň Theatre in Bátovce in the areas of theatre production, cultural policy, dramaturgy of independent cultural centres and artistic production. It identifies and evaluates the potential sustainability of independent theatre in Slovakia and its cultural and social impact.

Príspevok predstavuje vybranú časť bakalárskej práce s názvom *Kultúra udržateľnosti v súčasnom slovenskom nezávislom divadle*, ktorá bola úspešne obhájená na Oddelení kulturológie, Ústavu manažmentu kultúr a turizmu, kulturológie a etnológie, FF UKF v Nitre, v akademickom roku 2022/2023. Školiteľom záverečnej práce bol prof. Mgr. Miroslav Ballay, PhD.

Autorka: Bc. Paulína Grolmusová

Oddelenie kulturológie – ÚMKTKE

FF UKF v Nitre

Hodžova 1

949 74 Nitra

paulina.grolmus@gmail.com

Školiteľ: prof. Mgr. Miroslav Ballay, PhD.

Oddelenie kulturológie – ÚMKTKE

FF UKF v Nitre

Hodžova 1

949 74 Nitra

mballay@ukf.sk